

Kształcenie bibliotekarzy w krajach arabskich

Słowa kluczowe: kształcenie bibliotekarzy, kraje arabskie

Abstrakt: W artykule opisano system kształcenia bibliotekarzy w krajach arabskich. Omówiono największe ośrodki naukowe oraz aktualne programy kształcenia.

Keywords: training of librarians, Arab countries

Abstract: This paper describes the system of education of librarians in Arab countries. Discusses the most recent research centers and training programs.

Kraje arabskie zajmują obszar Afryki Północnej oraz Bliskiego Wschodu, a łączy je wspólnota kulturowa oraz językowa. Zalicza się do nich państwa, w których większą część ludności stanowią Arabowie. Świat arabski posiada długie tradycje związane z książką i biblioteką. Rozwój nauki arabskiej i muzułmańskiej w średniowieczu sprawił, że władcy arabscy tworzyli cenne księgozbiory i biblioteki, takie jak Dom Mądrości w Bagdadzie w IX w., Dom Wiedzy w Kairze w X w., czy Biblioteka Omajjadów w Kordobie. Współcześnie kontynuatorką tych tradycji jest Biblioteka Aleksandryjska, a cenne księgozbiory przechowywane są także w innych bibliotekach arabskich. Pojawia się więc problem kształcenia personelu bibliotecznego, który mógłby sprostać zadaniom związanym z opieką nie tylko nad księgozbiorami historycznymi, ale również mający odpowiednie przygotowanie do pracy w nowoczesnych bibliotekach XXI w.

Początki kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym w krajach arabskich sięgają lat pięćdziesiątych XX w., a dużą rolę odegrały w tej dziedzinie działania UNESCO. Uznano, że jednym z najważniejszych czynników rozwoju bibliotek w regionie jest profesjonalna edukacja bibliotekarska. W 1968 r. UNESCO wysłało ekspertów do Iraku w celu konsultacji z rządem irackim w sprawie edukacji bibliotekarzy oraz przedstawiło plan utworzenia instytutu bibliotekoznawstwa i dokumentacji na uniwersytecie w Bagdadzie. W roku 1973 UNESCO doradzało w trakcie zakładania École des Sciences de l'Information w Rabacie w Maroku. Było także organizatorem regionalnych seminariów poświęconych problemom bibliotek w krajach arabskich, na których

rekomendowano ewaluację istniejących programów nauczania w zakresie bibliotekoznawstwa oraz utworzenie nowych szkół bibliotekarskich. W grudniu 1959 r. UNESCO zorganizowało w Libanie Regional Seminar on the Development of Libraries in Arabic Speaking Countries, na którym mówiono o konieczności powstania regionalnych szkół bibliotekarskich z programem szkoleń na temat różnych poziomów pracy bibliotecznej. Najważniejsze spotkanie w historii rozwoju edukacji bibliotekarzy w regionie odbyło się pod auspicjami UNESCO w grudniu 1976 r. na uniwersytecie w Bagdadzie, gdzie spotkali się szefowie szkół bibliotekarskich z krajów arabskich. Dyskutowano m.in. na temat ujednoczenia programów nauczania oraz badano możliwości wymiany nauczycieli i materiałów instruktażowych. Innym ważnym czynnikiem powodującym rozwój edukacji bibliotekarskiej w regionie były wizyty zachodnich bibliotekarzy, którzy organizowali krótkie kursy dla bibliotekarzy arabskich (w latach pięćdziesiątych XX w. szkolenia z udziałem ekspertów UNESCO odbyły się m.in. w Iraku, Jordanii, Libanie, Syrii). Oferowano też stypendia zagraniczne dla bibliotekarzy, a wielu studentów arabskich uczęszczało do szkół bibliotekarskich za granicą. Uzyskali oni stopnie naukowe w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i innych krajach, a po powrocie wnieśli duży wkład w rozwój bibliotekarstwa arabskiego.

Egipt był pierwszym krajem arabskim, w którym w roku 1951 stworzone zostały studia w dziedzinie bibliotekoznawstwa na poziomie uniwersyteckim. Pierwszą arabską uczelnią wyższą kształcąca bibliotekarzy był Uniwersytet w Kairze. Kolejne szkoły bibliotekarskie utworzono kolejno w Sudanie (w 1966 r. – 4-letnie studia licencjackie, Department of Librarianship and Archives, University of Omdurman), w Iraku (w 1970 r. – 4-letnie studia licencjackie, Department of Library Science, University of Mustansria oraz w 1972 r. – studia podyplomowe 10-miesięczne, powstałe z pomocą UNESCO, Graduate School of Library Science, University of Baghdad), w Arabii Saudyjskiej (w 1973 i 1974 r.), w Maroku (w 1974 r.) i w Libii (w 1976 r.). Obecnie w krajach arabskich najwięcej departamentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej funkcjonuje na uniwersytetach w Egipcie (18 uczelni). Poza tym na poziomie wyższym kształcą się bibliotekarzy na uczelniach wyższych w Arabii Saudyjskiej (4 uczelnie), Jordanii (3), Libii (3), Kuwejcie (2), Libanie (2), Algierii (1), Iraku (1), Katarze (1), Maroku (1), Omanie (1), Sudanie (1), Tunezji (1), Zjednoczonych Emiratach Arabskich (1).

W Egipcie do lat pięćdziesiątych XX w. bibliotekoznawstwo nie było dyscypliną akademicką, a jedyni specjaliści w tej dziedzinie otrzymywali profesjonalne wykształcenie bibliotekarskie za granicą. Już w połowie lat czterdziestych XX w. grupa egipskich bibliotekarzy zaproponowała stworzenie Instytutu Bibliotekoznawstwa w ramach Faculty of Arts na Fouad University w Kairze (obecnie Cairo University), ale plan ten nie został zrealizowany. Zamiast tego zdołano zorganizować krótkie kursy dla bibliotekarzy. Zimą 1946/47 r. Uniwersytet Ludowy przeprowadził kurs dla asystentów bibliotecznych dla dwóch grup osób. W pierwszej z nich 18 chłopców i 13 dziewcząt ze świadectwem szkoły podstawowej przeszkolono, aby mogli pracować jako pomoc w bibliotekach rządowych. Druga grupa składała się z 27 młodych mężczyzn z tytułem licencjata, którzy zostali objęci szkoleniem bardziej zaawansowanym, zarówno praktycznym, jak i teoretycznym.

Zatrudniono ich następnie w charakterze asystentów bibliotecznych w Bibliotece Narodowej i innych bibliotekach. W 1946 r. powstało Cairo Library Association (późniejsza nazwa: Egyptian Library Association). W 1949 r. stowarzyszenie zorganizowało pierwszy kurs wieczorowy dla bibliotekarzy trwający 2 tygodnie i przeznaczony specjalnie dla osób już zatrudnionych w bibliotekach egipskich. Składał się on z 6 wykładów na temat m.in. administracji biblioteką, zasad selekcji książek, katalogowania i klasyfikowania, źródeł i bibliografii. Wśród wykładowców było 4 zagranicznych ekspertów i 3 egipskich bibliotekarzy. Na kurs uczęszczało 30 bibliotekarzy z różnych bibliotek. W tym samym roku Institute of Public Culture zorganizował roczne kursy wieczorowe. W styczniu 1951 r. na Uniwersytecie w Kairze utworzono Institute for Archives and Libraries, na którym oferowano czteroletnie studia wieczorowe kończące się dyplomem w dziedzinie bibliotekoznawstwa i archiwistyki. Pierwszy rok był jednakowy dla wszystkich studentów, a począwszy od drugiego roku studium mogli wybierać specjalizację w zakresie bądź bibliotek, bądź archiwów. Niezależny instytut w 1954 r. został włączony do Faculty of Arts i zmienił nazwę na Department of Librarianship and Archives. W ciągu wielu lat swojego istnienia departament podlegał wielu zmianom, zarówno jeśli chodzi o liczbę kursów, jak i ich nazewnictwo czy zawartość. W 1956 r. rozpoczęto 2-letnie studia magisterskie oraz 3-letnie studia doktoranckie. Do połowy lat sześćdziesiątych na bibliotekoznawstwie na Uniwersytecie Kairskim wykładano głównie przedmioty związane z historią bibliotek, archiwami i bibliotekami publicznymi. Następnie pojawiły się nowe treści kształcenia, takie jak psychologia, dokumentacja, automatyzacja. W roku 1969 zaczęły funkcjonować studia podyplomowe z bibliotekoznawstwa. Radykalne zmiany wprowadzono na kierunku w 1976 r. Na pierwszym roku studiów studenci musieli wybrać dwa wstępne kursy z bibliotekoznawstwa i dwa z archiwów oraz siedem innych kursów. Od drugiego roku studiów studium wybierali specjalizację – bibliotekoznawstwo lub archiwa. Studenci odbywali też letnie praktyki w bibliotekach w wymiarze 160 godzin. Od początku 1984 r. wprowadzono do programu nauczania nowe przedmioty, takie jak mikrofilmy, statystyka, zarządzanie, czy systemy komputerowe.

Współcześnie ustanawianiem standardów dla edukacji bibliotekarzy w egipskich uniwersytetach zajmuje się Supreme Council for Egyptian Universities and Institutions. Kierunek bibliotekoznawstwo i informacja naukowa funkcjonuje na kilkunastu publicznych i prywatnych uniwersytetach. Są to: Cairo University (od roku 1951), Alexandria University (1981), Helwan University (1982), Beni Suef University (1985), Tanta University (1986), Menoufiya University (1990), Al-Azhar University w Kairze (1991, 2 fakultety, w tym Faculty of Human Studies przeznaczony tylko dla kobiet), filia Al-Azhar University w Assiut (1991), Al-Azhar University – Shebin (1993), University of South Valley – Sohag (1995), Minia University (1997), Assiut University (1997), Benha University (1997), Ain Shams University (1999), 6th October University (2000), Mansoura University (2004), Suez Canal University, Kafr el Sheikh University. W ciągu ostatnich 20 lat powstało w Egipcie kilka uniwersytetów prywatnych, ale niewiele z nich kształci bibliotekarzy, jak np. 6th October University, gdzie Department of Library and

Information Science mieści się na Faculty of Social Sciences. W innych egipskich uczelniach wyższych kierunek bibliotekoznawstwo i informacja naukowa znajduje się zwykle przy Faculty of Arts.

W programie nauczania uniwersytetów egipskich znajdują się takie zagadnienia, jak: prawo i legislacja, technologia informacyjna, źródła informacji, archiwa i dokumentacja, wyszukiwanie informacji, biblioteki cyfrowe, zarządzanie biblioteką, metody badawcze oraz biblioteczne systemy informacyjne. I tak na przykład na Uniwersytecie w Aleksandrii dla kierunku kształcenia bibliotekoznawców w Department of the Library and Information Science w sylabusie przewidziano następujące treści kształcenia:

- I rok studiów, 1 semestr – wprowadzenie do bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, historia źródeł informacyjnych, metody badawcze, historia Egiptu (współczesnego), język arabski (gramatyka), prawa człowieka;
- I rok studiów, 2 semestr – wprowadzenie do dokumentacji i archiwów, systemy informacyjne i społeczeństwo, współczesne instytucje wydawnicze, statystyka dla bibliotek i centrów informacyjnych, współczesne języki europejskie (angielski lub francuski);
- II rok studiów, 1 semestr – katalogowanie formalne, klasyfikacja, język arabski (pisanie i literatura);
- II rok studiów, 2 semestr – katalogowanie formalne, klasyfikacja, rozwój kolekcji, współczesne języki europejskie (angielski lub francuski);
- III rok studiów, 1 semestr – usługi biblioteczne i informacyjne, katalogowanie przedmiotowe, źródła informacji, arabskie i islamskie dokumenty, wykorzystanie komputerów w bibliotece;
- III rok studiów, 2 semestr – zarządzanie bibliotekami i centrami informacyjnymi, indeksowanie, źródła dziedzictwa arabskiego, materiały audio-wizualne, specjalistyczne teksty w języku angielskim z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej;
- IV rok studiów, 1 semestr – biblioteki i centra informacyjne, bibliograficzne systemy informacyjne, informacja naukowa, tworzenie i analiza systemów bibliotecznych i informacyjnych, praktyka w bibliotekach szkolnych i publicznych;
- IV rok, 2 semestr – specjalistyczne źródła informacji, dokumenty administracyjne, specjalistyczne teksty w języku angielskim z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, manuskrypty i paleografia arabska, praktyka w bibliotekach akademickich i specjalnych.

Ponadto, dla uzyskania dyplomu w specjalizacji informacja i biblioteki, sylabus zawiera przedmioty obowiązkowe (wstęp do bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, opis bibliograficzny, zarządzanie bibliotekami i centrami informacji, rozwój kolekcji, źródła informacji, wykorzystanie komputerów w bibliotece, klasyfikacja, opracowanie przedmiotowe, bibliograficzne systemy informacji, specjalistyczne źródła informacji) oraz przedmioty do wyboru (m.in. wprowadzenie do statystyki, materiały audiowizualne

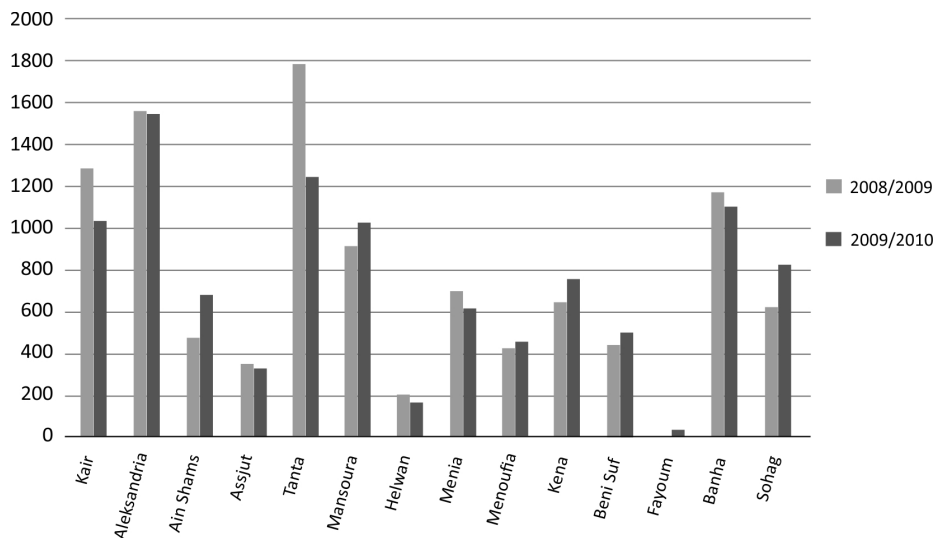
w centrach informacji, książki dziecięce, manuskrypty i rzadkie książki, paleografia, wprowadzenie do programowania, cywilizacja arabska). Dla uzyskania stopnia magistra w dziedzinie informacji i bibliotek student musi uczęszczać na obowiązkowe wykłady (bibliotekarstwo porównawcze, metody badawcze w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej, nowoczesne trendy w technologii informacyjnej, czytanie współczesnym europejskim językiem tekstów z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, tezaury, bibliografia analityczna) oraz wybrać 3 wykłady z proponowanych 8 (zaawansowana analiza statystyczna, ekonomia, prawo własności intelektualnej i cenzury mediów, geograficzne systemy informacyjne i ich wpływ na biblioteki, komunikacja i socjologia mediów, psychoterapia, kultura personalna, publikowanie elektroniczne). Uzyskanie stopnia doktora wymaga zaliczenia wykładów obowiązkowych (sieci biblioteczne i informacyjne, nowoczesne trendy w systemach i zarządzanie bibliotekami, zintegrowane systemy biblioteczne, narodowa polityka informacji) oraz 3 wykładów z 5 proponowanych (publikowanie dziedzictwa narodowego, problemy dzieci, źródła nowoczesnej komunikacji, tworzenie i analiza systemów informacyjnych, projektowanie budynków bibliotecznych i ich wyposażenie).

Bibliotekarstwo egipskie boryka się z wieloma problemami, mimo iż większość specjalistów z innych krajów arabskich korzysta z doświadczeń Egiptu w dziedzinie bibliotekarstwa. Egipskie studia z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej są w większości studiami teoretycznymi, co powoduje, że absolwenci rozpoczynający pracę mają trudności z powodu braku znajomości systemów komputerowych, które działają w bibliotekach. Niewiele uczelni kształcących bibliotekarzy oferuje w swoich programach takie treści kształcenia, jak np. marketing, biblioteki cyfrowe, czy wykorzystanie Internetu. Ponadto w szkołach wyższych często brakuje wysoko wykwalifikowanej kadry, a także podręczników dla studentów. Zawód bibliotekarza w Egipcie ma niski status społeczny i jest słabo opłacany, co powoduje zaniżanie standardów i zatrudnianie na stanowiskach bibliotekarskich osób bez odpowiedniego przygotowania. Egipcjanie, którzy kończą zagraniczne uniwersytety rzadko wracają do swojego kraju i wolą zdobyć lepsze posady poza Egiptem. Z powodu niskich zarobków obserwuje się brak zainteresowania młodych osób ukończeniem studiów bibliotekarskich. Mimo tego liczba studentów na bibliotekarskich studiach dziennych na uniwersytetach egipskich jest dość wysoka. Są uczelnie, na których studiowało w ostatnich latach od 1000 do 1700 studentów (uniwersytety: Kair, Aleksandria, Tanta, Banha).

Programy kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Egipcie powinny ulec modyfikacji, należy ułatwić również dostęp do dysertacji i prac naukowych. Egipt jest jednym z krajów rozwijających się, stąd egipscy bibliotekarze szukają współpracy ze swoimi partnerami z innych państw, aby uczyć się z ich doświadczeń²⁹.

²⁹ Przykładem jest program ELIME (<http://elime.web.unc.edu/>) stworzony przez działającą na University of North Carolina School of Information and Library Science oraz Carolina Center for the Study of the Middle East and Muslim Civilization. Projekt „Educating Librarians in the Middle East: Building Bridges for the 21st Century; ELIME-21” ma na celu stworzenie zaadaptowanych

Rysunek 1. Liczba studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na egipskich uniwersytetach w roku akademickim 2008/2009 oraz 2009/2010



Źródło: MIKHAIL Maurice A. *An overview on education status of library and information science in Egypt* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://presentations.ala.org/images/7/74/Education_10.ppt. Stan z dnia 23.02.2012.

Dużą rolę w kształceniu i doskonaleniu zawodowym bibliotekarzy egipskich ma też Egyptian Libraries Association, którego celem jest m.in. tworzenie standardów pracy, rozpowszechnianie badań i specjalnych studiów w dziedzinie bibliotekoznawstwa, informacji naukowej i archiwów, aranżowanie profesjonalnych spotkań w celu omawiania problemów bibliotek, informacji i archiwów, publikowanie czasopisma naukowego, a także organizowanie kursów szkoleniowych dla członków stowarzyszenia oraz personelu pracującego w bibliotekach i centrach informacji. Kursy organizowane przez stowarzyszenie zawierają w swoich programach takie treści jak np. budowa i rozwój kolekcji bibliotecznych, manuskrypty, indeksowanie zasobów Internetu, format MARC, klasyfikacja Deweya, katalogowanie, opracowanie przedmiotowe, zautomatyzowane systemy biblioteczne, źródła elektroniczne, usługi biblioteczne i informacyjne, wyszukiwanie w bibliograficznych bazach danych, wykorzystanie Internetu w bibliotekach, tworzenie internetowych witryn bibliotek, wyszukiwarki internetowe, zarządzanie bibliotekami, biblioteki cyfrowe.

Inną formą doskonalenia zawodowego w Egipcie są czasopisma bibliotekarskie. W listopadzie 1958 r. egipska Archives and Library Association rozpoczęła wydawanie dwumiesięcznika *Alam al-maktabat* (Świat Bibliotek), którego celem miał być rozwój

do lokalnych potrzeb programów kształcenia studentów studiów magisterskich dla dwóch uniwersytetów: American University w Kairze oraz Al Akhawayn University w Maroku.

zawodowy bibliotekarzy. Obecnie obok czasopism tradycyjnych funkcjonują również czasopisma internetowe. Pierwszym arabskim recenzowanym czasopismem z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz dziedzin pokrewnych publikowanym w formie elektronicznej jest *Cybrarians Journal*. Zamieszcza on teksty w języku arabskim oraz streszczenia w języku angielskim. Pierwszy numer został opublikowany w czerwcu 2004 r. W skład redakcji wchodzi osoby będące autorytetami w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, głównie pracownicy Uniwersytetu w Kairze. *Cybrarians Journal* koncentruje się na zagadnieniach związanych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii w bibliotekach, podejmuje tematykę standardów bibliotecznych, zajmuje się zintegrowanymi komputerowymi systemami bibliotecznymi oraz oprogramowaniem dla bibliotek, Internetem i jego aplikacjami w bibliotekach. Czasopismo jest wydawane w Egipcie przez Cybrarians – arabski portal z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, który zamieszcza m.in. linki do szkół bibliotecznych i stowarzyszeń bibliotekarskich w regionie, a także organizuje kursy dla pracowników bibliotek. Od 2008 r. portal Cybrarians oferuje profesjonalne szkolenia dla bibliotekarzy z Egiptu i innych krajów arabskich w zakresie formatu MARC 21, wyszukiwania w Internecie, aplikacji Web 2.0 w bibliotekach oraz zintegrowanych systemów bibliotecznych i projektowania bibliograficznych baz danych.

Różne formy kształcenia bibliotekarzy i specjalistów informacji naukowej na studiach wyższych istnieją również w innych krajach arabskich. W Jordanii od połowy lat pięćdziesiątych XX w. dostępne stały się stypendia na studia zagraniczne w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Był to istotny czynnik rozwoju bibliotek w tym kraju. Wielu specjalistów uzyskało stopnie magistra i doktoraty na uniwersytetach w Wielkiej Brytanii i USA, a także w innych krajach arabskich. Od lat sześćdziesiątych XX w. różne instytucje, w tym Jordan Library Association (powstałe w 1963 r.) organizowało krótkie kursy dla bibliotekarzy. Edukację bibliotekarską oferowały również kolegia nauczycielskie, w których 2-letni program szkoleń obejmował takie zagadnienia jak: wstęp do bibliotekoznawstwa, klasyfikacja i katalogowanie, typy bibliotek, administracja biblioteką, źródła informacji, źródła bibliograficzne, wydawnictwa seryjne, gromadzenie, dokumentacja i archiwa. Od roku akademickiego 1977/1978 na University of Jordan w Ammanie stworzono podyplomowe studia z bibliotekoznawstwa i dokumentacji, mieszczące się na Faculty of Education. W roku akademickim 1986/1987, obok tradycyjnych przedmiotów związanych z bibliotekarstwem, dodano do programu nowe zagadnienia związane z technologią informacyjną i wykorzystaniem komputerów w bibliotece. Zmieniono także nazwę kursu na program z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Z powodu braku wystarczającej liczby wykwalifikowanej kadry program przestał działać w roku akademickim 1995/1996. Obecnie w Department of Library and Information Science, który mieści się przy Faculty of Educational Sciences, można uzyskać zarówno stopień licencjata, jak i magistra. Program studiów licencjackich zawiera takie treści, jak np. źródła informacji, podstawy automatyzacji centrów informacyjnych i bibliotek, biblioteki cyfrowe, usługi informacyjne, biblioteki szkolne, katalogowanie elektroniczne, wyszukiwanie informacji, społeczeństwo informacyjne,

podstawy marketingu, źródła informacji w Internecie, sieci komputerowe, bezpieczeństwo komputerów, bazy danych, wprowadzenie do projektowania graficznego mediów wizualnych, podstawy technologii informacyjnej, rozwój aplikacji sieciowych, zarządzanie systemami informacyjnymi, zarządzanie źródłami informacji, etyka komputerowa. Studia magisterskie obejmują następujące treści kształcenia: zarządzanie wiedzą, organizacja i zarządzanie źródłami elektronicznymi, marketing, zarządzanie bibliotekami i centrami informacji, metody badawcze w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej, zarządzanie zasobami ludzkimi w bibliotekach i centrach informacji, sieci informacyjne, bezpieczeństwo informacji, zarządzanie systemami baz danych, systemy przechowywania i wyszukiwania informacji, publikowanie elektroniczne.

Pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. w Jordanii zaczęły powstawać uniwersytety prywatne pozwalające na uzyskanie stopnia licencjata. W 1989 r. 20 km na północ od Ammanu powstał prywatny Philadelphia University. Istniejący na nim Department of Library and Information Science jest częścią Faculty of Administrative and Financial Sciences. W programie nauczania, który umożliwia uzyskanie stopnia licencjata, znajdują się następujące przedmioty obowiązkowe: metody badawcze, wprowadzenie do bibliotekoznawstwa, katalogowanie, klasyfikowanie, komputerowe aplikacje w bibliotekach, źródła drukowane i elektroniczne, usługi informacyjne, technologia informacyjna, administrowanie biblioteką i centrami informacji, typy bibliotek (narodowe, publiczne, akademickie, specjalne), systemy baz danych dla bibliotek, wykorzystanie Internetu w bibliotekach, bibliografie i tezaury, teksty bibliotekarskie w języku angielskim. Ponadto student może wybrać dodatkowo kursy spośród następujących: biblioteki dziecięce i literatura dziecięca, archiwa, periodyki i ich opracowanie, systemy komputerowe dla bibliotek i centrów informacyjnych, publikowanie elektroniczne, katalogowanie materiałów nieksiążkowych, własność intelektualna, projektowanie budynków bibliotecznych.

W otwartym w 1994 r. Zarqa University istnieje powstały w 2001 r. Department of Library and Information Sciences. Początkowo mieścił się on przy Faculty of Arts, ale w roku akademickim 2008/2009 został przeniesiony do Faculty of Educational Science. Program studiów licencjackich zawiera m.in. następujące przedmioty nauczania: źródła informacji, zarządzanie bibliotekami i centrami informacji, usługi informacyjne, komputery w bibliotekach i centrach informacji, technologia informacyjna, aplikacje komputerowe w bibliotekach i centrach informacji, systemy informacyjne, sieci informacyjne i wyszukiwanie w sieci, projektowanie baz danych dla bibliotek, teksty angielskie z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, marketing i usługi informacyjne, biblioteka elektroniczna, publikowanie elektroniczne, manuskrypty, zarządzanie wiedzą, komunikacja i public relations w bibliotece, katalogowanie materiałów audiowizualnych, klasyfikacja Library of Congress, archiwa elektroniczne, współczesne trendy w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej.

W Kuwejcie w roku 1977 w Teachers' Institute, który działał przy The Public Authority for Applied Education and Training, rozpoczęto kształcenie asystentów bibliotecznych w cyklu 2-letnim. W 1986 r. Teachers' Institute został zastąpiony przez

Department of Library and Information Science i ulokowany w College of Basic Education. Powstał tam 4-letni program umożliwiający uzyskanie stopnia licencjata. Program koncentrował się na edukacji bibliotekarzy szkolnych i nie był adresowany do pracowników innych sektorów informacji w Kuwejcie. Jednakże stanowił jedyną ofertę edukacyjną umożliwiającą uzyskanie profesjonalnych kwalifikacji bibliotekarza. Departament bibliotekoznawstwa przy PAAET oferujący studia licencjackie funkcjonuje w Kuwejcie do dnia dzisiejszego. Plany związane z utworzeniem studiów magisterskich w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej zostały odłożone w związku z inwazją Iraku na Kuwejt. Wreszcie w roku 1996 na Uniwersytecie Kuwejckim na College of Graduate Studies powstał 2-letni program umożliwiającym uzyskanie stopnia magistra. Program ten stworzył możliwości nie tylko kształcenia tak bardzo potrzebnych dla kraju specjalistów, ale również umożliwił doskonalenie zawodowe i edukację ustawiczną dla personelu wszystkich typów bibliotek w Kuwejcie. W 2001 r. Department of Library and Information Science znalazł się w College of Social Sciences. Od 2005 r. studenci nauk społecznych mogą w ramach studiów licencjackich wybrać jako specjalizację bibliotekoznawstwo i informację naukową. W programie ich kształcenia znajdują się m.in. takie zagadnienia jak: projektowanie baz danych, elektroniczne publikowanie, wyszukiwanie informacji, podstawy organizacji informacji, źródła informacji i usługi w naukach społecznych, umiejętności informacyjne i komputerowe, informacja i społeczeństwo, aplikacje internetowe, wstęp do bibliotek cyfrowych. Nie istnieją jednakże oddzielne studia licencjackie z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Można jednak kontynuować naukę na samodzielnych studiach magisterskich w tej dziedzinie.

W Omanie do lat dziewięćdziesiątych XX w. bibliotekarstwo nie było traktowane jako zawód. Bibliotekarze byli uważani za urzędników, a większość z nich posiadała tylko podstawową edukację. W 1986 r. w stolicy kraju – Muskacie ufundowano Sultan Qaboos University. W roku akademickim 1987/88 wraz z otwarciem College of Arts and Social Sciences powstał Department of Library and Information. Utworzono go w związku z potrzebami społeczeństwa Omanu na wykwalifikowanych specjalistów w dziedzinie bibliotekarstwa. Oferuje on studia licencjackie, magisterskie (2-letnie) oraz uzyskanie dyplomu z bibliotekarstwa medycznego. Na uniwersytecie trwają prace nad wprowadzeniem studiów doktoranckich z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, co będzie wymagało interdyscyplinarnej współpracy z innymi departamentami uczelni. Bibliotekarzem medycznym mogą zostać specjaliści z nauk medycznych, biochemii, biologii i innych dyscyplin pokrewnych. Do współpracy z uczelnią zapraszano specjalistów z zakresu bibliotekarstwa medycznego z Niemiec, USA oraz World Health Organisation. Obecnie Departmanet of Library and Information Science oferuje multidyscyplinarne kursy zawierające m.in. takie zagadnienia jak: zarządzanie wiedzą, aplikacje komputerowe, bazy danych, wyszukiwanie w Internecie, wprowadzenie do statystycznej analizy danych, dokumentacja i archiwa, serwisy informacyjne oraz inne tematy związane ze specjalizacją i powiązаныmi dyscyplinami nauki. Bibliotekoznawstwo w Muskacie oprócz Omańczyków studiują też nieliczni studenci zagraniczni. Wśród absolwentów kierunku przeważają kobiety, co ma znaczny wpływ na brak równowagi na rynku pracy trudności w znalezieniu zatrudnienia.

W Arabii Saudyjskiej pierwsze bibliotekarskie 4-letnie studia licencjackie zaczęły funkcjonować w latach siedemdziesiątych XX w. W roku 1973 otwarto bibliotekoznawstwo na King Abdulaziz University, a w 1974 r. na University of Imam Mohamed. Współcześnie Saudyjczycy mają do wyboru 6 programów, ulokowanych na 4 uniwersytetach. 3 uniwersytety kształcą zarówno magistrów, jak i licencjatów. Dwa saudyjskie uniwersytety – King Abdulaziz University w mieście Jedda oraz Umm Al-Qura University w Mekce mają oddzielne programy dla kobiet i mężczyzn. Obecnie Information Science Department na King Abdulaziz University znajduje się w College of Arts and Humanities. Oprócz studiów magisterskich istnieje tu również możliwość studiów doktoranckich. Departament pełni pionierską rolę w swojej dziedzinie, a jego zadaniem jest wyposażenie studentów w umiejętności związane ze znajomością systemów komputerowych i zarządzaniem informacją. Umm Al-Qura University oferuje tylko studia licencjackie, a Information Science Department mieści się w College of Social Sciences. Kierunek ten utworzono dla mężczyzn w 1984 r., a dla kobiet w roku 1987. W programie kursu znajdują się m.in. takie zagadnienia jak: projektowanie i analiza systemów informacyjnych, dokumenty elektroniczne, strony internetowe, zarządzanie instytucjami informacyjnymi, zarządzanie sieciami, projektowanie interfejsu użytkownika, multimedia, tworzenie baz danych, technologia informacyjna, biblioteki cyfrowe. Innym ważnym uniwersytetem oferującym wyższe studia bibliotekarskie jest King Saud University w stolicy kraju – Rijadzie. Department of Library Science and Information utworzono w 1986 r. w College of Arts, oferując na początku tytuł licencjata. Na pierwszy rok studiów przyjęto tylko 50 studentów. Obecnie program kształcenia zawiera m.in. następujące treści: aplikacje internetowe, organizacja informacji, bazy danych w centrach informacyjnych, usługi informacyjne, przechowywanie i wyszukiwanie informacji, aplikacje komputerowe w centrach komputerowych, zarządzanie bibliotekami i centrami informacji, usługi biblioteczne dla niepełnosprawnych, budynki i wyposażenie centrów informacyjnych, zarządzanie centrami informacyjnymi, biblioteki cyfrowe, sieci informacyjne i ich wykorzystanie, tworzenie i zarządzanie stronami internetowymi, manuskrypty arabskie. **Od roku 2009 w Department of Library and Information Science na King Saud University uruchomiono studia magisterskie.**

W Katarze istnieje możliwość uzyskania tylko stopnia licencjata. Od 1988 r. kierunek bibliotekoznawstwa funkcjonuje na Qatar University w College of Arts and Sciences.

W Libanie od 1970 r. na Uniwersytecie Amerykańskim w Bejrucie wprowadzono 2-letni program kształcenia dla bibliotekarzy. Do kursu dodano następnie jeden rok tworząc możliwość uzyskania licencjatu. Program i metodologia kursu zostały przejęte z doświadczeń uniwersytetów amerykańskich. Jednak już w 2001 r. ponownie był to kurs 2-letni. Kolejna uczelnia – Lebanese University w Bejrucie była pierwszą uczelnią w Libanie, która zaoferowała 4-letni program studiów w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na Faculty of Information and Documentation. Inną uczelnią również oferującą stopień licencjata jest obecnie University of Balamand, gdzie Department of Library and Information Science funkcjonuje przy Faculty of Arts and Social

Sciences. W programie kursu znalazły się m.in. takie zagadnienia, jak: aplikacje komputerowe dla specjalistów informacji, umiejętności komunikacyjne (rozwiązywanie problemów, podejmowanie decyzji, przywództwo, negocjacje), biblioteki szkolne i literatura dziecięca, administracja biblioteką, automatyzacja bibliotek, źródła elektroniczne oraz minimum 120 godzin praktyki w bibliotece w zakresie katalogowania, klasyfikowania, gromadzenia i działalności informacyjnej.

W Libii do 1976 r. edukacja bibliotekarska nie miała stałego systematycznego charakteru. Prowadziły ją Institute of Public Administration lub biblioteki uniwersyteckie w Tripoli i Benghazi. Szkolenia trwały zwykle 1-3 miesiące, a uczestnicy otrzymywali certyfikat ukończenia kursu. Uczestnikami kursów były głównie osoby pracujące w bibliotekach szkolnych i publicznych lub w centrach kulturalnych. W roku akademickim 1976/1977 w stolicy kraju Trypolisie na Uniwersytecie El-Fateh (od 2011 r. University of Tripoli) na Faculty of Education utworzono Department of Library and Information Science, który oferował 4-letnie studia licencjackie. W pierwszym roku istnienia kierunku studentami byli nie tylko Libijczycy, ale również osoby z innych krajów arabskich (Egipcjanie, Marokańczycy, Palestyńczycy). Nadążając za nowymi trendami w bibliotekarstwie departament zmieniał swój program, wprowadzając nowe przedmioty, takie jak technologia informacyjna, systemy i sieci informacyjne, wykorzystanie komputerów w bibliotekach. W 1995 r. wprowadzono roczne studia magisterskie kończące się obroną pracy magisterskiej. Aby uczyć się na te studia konieczne było uzyskanie stopnia licencjata w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. W 1985 r. został otwarty drugi Department of Library and Information Science na University of Garyounis w Benghazi (od 2011 r. University of Benghazi). Działał on na Faculty of Art i oferował 4-letnie studia licencjackie. Trzeci departament, będący częścią Faculty of Education, powstał w 1993 r. na Al-Jabal Al-Gharbi University w mieście Yafran.

W Maroku profesjonalna edukacja bibliotekarzy rozpoczęła się w roku 1974, kiedy to utworzono École des Sciences de l'Information w Rabacie. Na początku w szkole zatrudnionych było wielu konsultantów i wykładowców z UNESCO, a w pierwszym roku istnienia studiowało w niej 38 studentów. École des Sciences de l'Information jest szkołą wyższą, ale nie jest częścią żadnego uniwersytetu. Dodatkowo instytucja ta podlega nie Ministerstwu Edukacji, ale Ministerstwu Planowania. Oferuje 4-letnie studia licencjackie oraz studia magisterskie. Osoby, które wcześniej uzyskały licencjat z innej dziedziny mogą także studiować tutaj na studiach magisterskich. Językiem wykładowym jest język francuski.

W Sudanie Department of Library and Information funkcjonuje na Faculty of Arts w University of Khartoum. W programie 5-letnich studiów znajdują się takie zagadnienia, jak: źródła informacji, podstawy technologii informacyjnej, informacja i społeczeństwo, zarządzanie elektroniczną informacją, bibliometria, zarządzanie historycznymi archiwami, technologia informacyjna i multimedia, bazy danych i metadane, zarządzanie instytucjami informacyjnymi, komputerowe aplikacje w bibliotekach i centrach informacyjnych, archiwa elektroniczne, sieci biblioteczne i informacyjne, analiza i projektowanie systemów informacyjnych, zarządzanie wiedzą.

W Tunezji od 1981 r. działa Institut Supérieur de Documentation związany z Université de la Manouba. Został on utworzony w celu kształcenia specjalistów w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów. Oferuje studia licencjackie (6 semestrów) oraz magisterskie (2 semestry).

W Zjednoczonych Emiratach Arabskich na Uniwersytecie Amerykańskim w Dubaju w College of Arts and Sciences stworzono w 2011 r. pierwszy w tym kraju program studiów magisterskich kształcący bibliotekarzy tradycyjnych, jak również profesjonalistów w zakresie zarządzania wiedzą, bibliotek cyfrowych czy też specjalistów w dziedzinie zasobów Internetu. Studia przeznaczone są zwłaszcza dla osób już pracujących w bibliotekach, chcących podnieść swoje kwalifikacje zawodowe. Treści kształcenia zawierają m.in. następujące zagadnienia: technologie informacyjne i komunikacyjne w bibliotekach i centrach informacji, wyszukiwanie i przechowywanie informacji, źródła i usługi informacyjne, publikowanie elektroniczne, marketing bibliotek i usług informacyjnych, biblioteki cyfrowe, meta dane i technologia informacyjna.

Zmiany w nowoczesnych technologiach wymagają wykwalifikowanej kadry, której jeszcze brakuje w krajach arabskich. W regionie działa obecnie 40 szkół wyższych kształcących bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Większość departamentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej ulokowana jest na uniwersytetach na wydziałach edukacji, sztuki, humanistyki, psychologii czy też nauk społecznych. Model szkół bibliotekarskich podobny jest do wzorców zachodnich, czyli składa się z 3-4-letnich studiów licencjackich, 1-2 letnich studiów magisterskich oraz studiów doktoranckich. Jednakże wiele studiów magisterskich oferowanych jest jako kompletny program, bez możliwości uzyskania licencjatu z innego kierunku i kontynuacji np. bibliotekarskich studiów magisterskich. Niektóre uczelnie z kolei oferują tylko studia licencjackie (np. uczelnie w Katarze i Libanie).

W ostatnich latach nastąpiły zmiany w programach nauczania na kierunkach bibliotekarskich, ale programy te nadal powinny być ewaluowane i systematycznie aktualizowane. Niezbędne staje się wprowadzanie większej ilości zagadnień z dziedziny technologii informacyjnej. Badania przeprowadzone przez naukowców arabskich dowodzą, że z powodu przestarzałych programów kształcenia studenci nie posiadają wystarczającej wiedzy w zakresie nowoczesnych technologii, a umiejętności absolwentów nie spełniają oczekiwań rynku pracy. Na wielu uczelniach kształci się duża liczba studentów (np. w Egipcie i szkołach wyższych w krajach Zatoki Perskiej), ale za mało jest wykładowców. Wielu pracowników naukowych uzyskało stopnie naukowe na uniwersytetach zachodnich, jednakże system promocji na uczelniach nie zachęca arabskich nauczycieli akademickich do aktywności badawczej. Wzorem dla innych krajów arabskich, oprócz wpływów europejskich i amerykańskich, jest także bibliotekarstwo egipskie, które samo boryka się z wieloma problemami. W krajach arabskich przez wiele lat na uczelniach kształcących bibliotekarzy brakowało odpowiedniej literatury bibliotekarskiej w języku arabskim, laboratoriów, połączeń z Internetem, baz danych oraz czasopism. Bibliotekarze arabscy cierpią na brak fachowych bibliotekarskich periodyków w języku arabskim, a te już istniejące krytykowane są za niską jakość swej zawartości oraz nieregularność.

Słaba dystrybucja czasopism arabskich nie zachęca do publikowania w nich. Szeroko rozpowszechniane są tylko czasopisma publikujące w języku angielskim. Jeszcze niewiele czasopism z dziedziny informacji w języku arabskim dostępnych jest online (*Cybrarians, Al Arabia 3000, Informatics, Aren, Journal of King Fahd Library*).

Kraje arabskie, mimo wspólnoty kulturowej i językowej, są niezwykle zróżnicowane, zarówno pod względem politycznym i ekonomicznym, jak również pod względem poziomu kształcenia. Pozytywną perspektywę na przyszłość stanowi fakt, że niektóre uczelnie arabskie wprowadzają do swoich programów kształcenia bibliotekarzy zagadnienia związane z najnowszymi rozwiązaniami technologicznymi. Wyższe studia bibliotekarskie istnieją prawie we wszystkich krajach arabskich (wyjątek stanowią Bahrajn, Jemen i Syria) co dowodzi, że dostrzega się konieczność kształcenia specjalistów z tej dziedziny na poziomie wyższym. Jednak większość Arabów wciąż jeszcze żyje w ubóstwie, a problemem jest brak dostępu do edukacji na odpowiednim poziomie i związana z tym duża liczba analfabetów, szczególnie wśród kobiet i osób starszych. W takim kontekście sprawy bibliotek schodzą na drugi plan. Zmiany zachodzące na naszych oczach w tym regionie świata pozwalają jednak przypuszczać, że demokratyzacja życia mieszkańców może w przyszłości doprowadzić do poprawy warunków egzystencji i zwiększenia szans edukacyjnych, a wtedy biblioteki oraz wysoko wykwalifikowani bibliotekarze i specjaliści informacji staną się ważnymi elementami współczesnego społeczeństwa arabskiego.

Bibliografia

1. HUSSAIN Al-Ansari, REHMAN Sajjad ur, NIBAL Yusuf. Faculty in the library schools of the Gulf Cooperation Council member nations: an evaluation. *Libri*. 2001, Vol. 51, nr 3, s. 173-181. ISSN 0024-2667.
2. BUARKI Hanadi [et al.]. *Educating library and information science professionals in Kuwaiti higher education* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/12941/1/35.pdf>. Stan z dnia 21.02.2012.
3. DYAB Muftah Mohammed. Library and information science education in Lybia. *Focus on International Library and Information Work* [Dokument elektroniczny]. 2002, Vol. 33, nr 2, s. 46-48. Tryb dostępu: <http://www.cilip.org.uk/get-involved/special-interest-groups/international/publications/focus/back-copies/Documents/focus3322002.pdf>. Stan z dnia 21.02.2012.
4. HALGAWY A. S., AMAN M. M. Recent changes in library education in Egypt. *Journal of Education for Library and Information Science*. 1992, Vol. 33, nr 3, s. 255-259. ISSN 0748-5786.
5. JOHNSON Ian M. Education and training in the Arab states. *Journal of Education for Library and Information Sciences*. 1994, Vol. 35, nr 1, s. 59-61. ISSN 0748-5786.
6. JOHNSON Ian M. *Lifelong learning: challenges and opportunities for the information professions in the Arab world* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/16179/1/2008%20Abu%20Dhabi%20-%20Arab%20Continuing%20Ed%20-%20E-LIS.PDF>. Stan z dnia 21.02.2012.

7. MIKHAIL Maurice A. *An overview on education status of library and information science in Egypt* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://presentations.ala.org/images/7/74/Education_10.ppt. Stan z dnia 21.02.2012.
8. MOULAISON Heather Lea. Exploring access in the developing world: people, libraries and information technology in Morocco. *Library Hi Tech*. 2008, Vol. 26, nr 4, s. 586-597. ISSN 0737-8831.
9. REHMAN Sajjad ur. Quality assurance and LIS education in the Gulf Cooperation Council (GCC) countries. *New Library World*. 2008, Vol. 109, nr 1250-1251, s. 366-382. ISSN 0307-4803.
10. SHARIF Ashraf. The development of professional library education in the Arab countries. *International Library Review*. 1981, Vol. 13, nr 1, s. 87-101. ISSN 0020-7837.
11. SHARIF Ashraf. The factors which effect the development of librarianship and library education in the Arab countries. *International Library Review*. 1979, Vol. 11, nr 2, s. 245-257. ISSN 0020-7837.
12. YOUNIS Abdul R. M. Standards for library education in private universities in Jordan. *The International Information & Library Review*. 2002, Vol. 34, nr 4, s. 369-394. ISSN 1057-2317.